

Policy Note

2012 / 3

Επαναπροσδιορίζοντας την αλλαγή στην εποχή του παρασιτικού καπιταλισμού: Διαγραφή χρέους, επιστροφή στη δημοκρατική διακυβέρνηση και θεσμοθέτηση εναλλακτικών χρηματοοικονομικών συστημάτων—τώρα

του Χ. Πολυχρονίου

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

Ζούμε σε ένα εξαιρετικά αβέβαιο κόσμο και σε μια ιδιαίτερα κρίσιμη εποχή. Αυτό, σήμερα, το παραδέχονται σχεδόν όλοι—οικονομικοί αναλυτές, πολιτικοί σχολιαστές και επενδυτές. Ζούμε όμως επίσης σε μια επικίνδυνη εποχή, κι αυτό είναι κάτι που πολύ λιγότερα μέλη της φλύαρης τάξης είναι πρόθυμα να παραδεχτούν. Η κρίση του δυτικού χρηματοοικονομικού καπιταλισμού διανύει τώρα τον πέμπτο χρόνο της (σίγουρα δεν πρόκειται για καμιά νέα κρίση, αλλά είναι πολύ πιο θανατηφόρα από οποιαδήποτε άλλη κρίση στη μεταπολεμική εποχή) και έχει οδηγήσει τις προηγμένες φιλελεύθερες κοινωνίες σε οριακό σημείο. Εάν οι κυβερνήσεις συνεχίσουν να είναι το δεξί χέρι του χρηματιστικού κεφαλαίου και οι επίδοξοι πολιτικοί ηγέτες μαζορέτες των χρηματοδοτών τους, ένα καταστροφικό οικονομικό σενάριο δεν θα είναι κάτι το εξωπραγματικό, όπως κάποιοι θα ήθελαν να πιστεύουν. Κυβερνήσεις, βιομηχανικές επιχειρήσεις και νοικοκυριά βρίσκονται υπό τα δεσμά του χρέους, με αποτέλεσμα τα έσοδα από κάθε τομέα της οικονομίας να διοχετεύονται σε πληρωμές τόκων και καθυστερημένων οφειλών για τα διάφορα δάνεια που χορηγήθηκαν, σε μεγάλο βαθμό με καθαρά εκμεταλλευτικούς, ακόμα και δόλιους όρους.

Σίγουρα, πριν από λίγο καιρό, η επικρατούσα διάθεση ήταν ότι ο καθένας θα μπορούσε να γίνει πλούσιος με τη διαδικασία του απλού δανεισμού, ή διαμέσου κερδοσκοπικών επενδύσεων. Αυτό όμως αποτελεί σοβαρό πρόβλημα μόνο όταν η χρηματοοικονομική απάτη και η οικονομική πολιτική καταλήγουν σε θεσμική συμφωνία για την επιβολή των κανόνων του παιχνιδιού και για τον σχεδιασμό της δομής και της λειτουργίας ενός δεδομένου οικονομικού περιβάλλοντος. Στον 15^ο αιώνα, πολλοί άνθρωποι χρησιμοποίησαν τις οικονομίες μιας ζωής για να αγοράσουν βολβούς τουλίπας υπό την πεποίθηση ότι θα γινόντουσαν πλούσιοι εν μία νυκτί. Πιο πρόσφατα, ιδιώτες, νοικοκυριά, βιομηχανίες, τοπικότητες, ακόμα και εθνικές κυβερνήσεις συμμετείχαν σε διάφορα μυστηριώδη χρηματοοικονομικά σχήματα με σκοπό ένα καλύτερο μέλλον, αλλά στο τέλος οδηγήθηκαν σε καθεστώς χρεοκοπίας απλά και μόνο επειδή το χρηματοπιστωτικό σύστημα είχε δομηθεί να λειτουργεί με αυτόν τον τρόπο. Η δημιουργία του πλούτου διαμέσου υψηλού δανεισμού (π.χ., με τους καταναλωτές και τους ιδιοκτήτες κατοικιών να ενθαρρύνονται να αναλάβουν περισσότερο χρέος για να διατηρήσουν τα βιοτικό τους πρότυπα σε μια εποχή στάσιμων μισθών) και μόχλευσης (η οποία κατέληξε να καταστρέφει ακόμα και μεγάλες εταιρείες) μετατράπηκε σε θεσμικό τρόπο για πλουτισμό—αλλά αυτοί που διαμόρφωσαν αυτές τις στρατηγικές ήξεραν ότι το παιχνίδι ήταν στημένο. Αλλά κατά κάποιο τρόπο, τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα ήταν ευάλωτα στο σύστημα που τα ίδια είχαν δημιουργήσει. Η Ελλάδα ήταν σε θέση να δανειστεί πάνω από πεντακόσια δισεκατομμύρια δολάρια πριν αποκλειστεί από τις διεθνείς αγορές, και τώρα οι ιδιώτες δανειστές υποχρεώνονται σε κούρεμα του χρέους της τάξης του 74%. Τίθεται συνεπώς το εξής ερώτημα: με βάση ποια κριτήρια δάνεισε η διεθνής επενδυτική κοινότητα τέτοια τεράστια ποσά σε μια εθνική οικονομία η οποία ήταν ιδιαίτερα μη ανταγωνιστική, διατηρούσε υψηλά ποσοστά αναλογίας χρέους-ΑΕΠ καθ' όλη τη διάρκεια, αντιμετώπιζε βαθιά δομικά οικονομικά προβλήματα, ενώ ήταν διαβόητη και η διαφθορά στην πολιτική κουλτούρα της χώρας;

Τώρα, μετά από πολλά χρόνια οικοδόμησης ενός χρηματοπιστωτικού καθεστώτος τύπου Πόνζι, ο δυτικός καπιταλισμός αντιμετωπίζει τη τελική δοκιμασία των αντοχών του. Θα καταρρεύσει, οδηγώντας τον κόσμο σε μακροπρόθεσμη οικονομική αστάθεια και αυταρχικά πολιτικά καθεστώτα, ή θα βρει τη δύναμη και τη σοφία για μια μεγάλη επαναφορά, όπως συνέβη στις ΗΠΑ κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Ύφεσης; Οι κοινωνίες βρίσκονται σήμερα υπό σοβαρή απειλή είτε επειδή οι κυβερνήσεις τους έχουν υποκύψει στις νεο-ιμπεριαλιστικές πιέσεις από κυρίαρχες ξένες δυνάμεις και τον διεθνή τραπεζικό τομέα για την αποπληρωμή επαχθών δανείων (με την Ελλάδα και την Πορτογαλία να είναι οι κλασικές περιπτώσεις) είτε επειδή απλά οι κυβερνήσεις είναι απρόθυμες να συγκρουστούν με τον πιο ισχυρό τομέα της οικονομίας και να λάβουν μέτρα για την αναζωογόνηση της οικονομικής μεγέθυνσης, την απασχόληση και την επιστροφή στην «οικονομία της αφθονίας».

Σήμερα, το οικονομικό περιβάλλον σε πολλά μέρη του δυτικού κόσμου μοιάζει ήδη κατά κάποιο τρόπο στο κοινωνικοοικονομικό (και σε κάποιο βαθμό ακόμη και στο πολιτικό) σκηνικό που επικράτησε στα τέλη της δεκαετίας του 1920--αρχές της δεκαετίας του 1930. Τότε, όταν ο βιομηχανικός καπιταλισμός ήταν ακόμη κυρίαρχος, ο δυτικός κόσμος είχε βυθιστεί σε μια τεράστια οικονομική ύφεση και βρισκόταν αντιμέτωπος με την άνοδο εθνικιστικών και εξτρεμιστικών πολιτικο-ιδεολογικών ρευμάτων, καθώς και την

επικράτηση συντηρητικών τάσεων στην οικονομική πολιτική. Το χρέος και οι πτωχεύσεις επικρατούσαν τότε όπως συμβαίνει και σήμερα. Ως εκ τούτου, οι πολιτικοί και οι τραπεζίτες, όπως και σήμερα, ανησυχούσαν σε συντριπτικά υψηλό βαθμό για τη σταθερότητα των τιμών, και σε πολύ μικρότερο βαθμό για την ανεργία και για μέτρα αναφορικά με τη μείωση ή τη διαγραφή του χρέος και την αποκατάσταση του βιοτικού επιπέδου. Πράγματι, αυτό που τελικά συνέβη στις Ηνωμένες Πολιτείες τη δεκαετία του 1930 ήταν μια σπάνια εξαίρεση—και αν ο Ρούσβελτ δεν ήταν αυτός που ήταν (ένας άνθρωπος της αριστοκρατίας, αλλά με αρκετή διορατικότητα και απόλυτα πεπεισμένος ότι αν δεν δρομολογηθεί μια δημοκρατική οικονομική επανάσταση το έθνος διέτρεχε τον κίνδυνο να καταρρεύσει), είναι μάλλον απίθανο να είχαν επιζήσει ο δυτικός καπιταλισμός και οι φιλελεύθερες δημοκρατίες.

Στο σημερινό πολιτικό περιβάλλον, με τον χρηματιστικό καπιταλισμό να ασκεί ηγεμονικό ρόλο έναντι όλων των άλλων μορφών κεφαλαίου, αλλά να διακατέχεται ταυτόχρονα από ορισμένες μάλλον αυτοκαταστροφικές τάσεις, δεν έχουμε πολιτικούς με την ικανότητα να κατανοήσουν τι πραγματικά συμβαίνει στο κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον ή να μπορούν να οδηγήσουν τα έθνη και τον κόσμο με το χαρακτήρα, τη σοφία και την αποφασιστικότητά τους. Στη Γερμανία, η καγκελάρια Άνγκελα Μέρκελ ασκεί μία ξεπερασμένη και εξαιρετικά επικίνδυνη μορφή εθνικο-οικονομικού νεοφιλελευθερισμού (αν και εξακολουθεί να αληθεύει ότι στη Γερμανία τα βιομηχανικά και χρηματοοικονομικά συμφέροντα παραμένουν ιδιαίτερα ενσωματωμένα), ενώ ο Γάλλος πρόεδρος Σαρκοζί έσβησε οποιαδήποτε αμφιβολία μπορεί να υπήρχε για την πολιτική και διανοητική του κατάταξη όταν δήλωσε πρόσφατα ότι η κρίση στη ζώνη του ευρώ έληξε επειδή επιτεύχθηκε η ελληνική συμφωνία για την ανταλλαγή του χρέους. Όσο για τις Ηνωμένες Πολιτείες, οι οικονομικές πολιτικές του προέδρου Ομπάμα εμφανίζουν αβεβαιότητα (για το τι πρέπει να γίνει) καθώς και μια μορφή παράλυσης (λόγω των στενών δεσμών της κυβέρνησής του με τον πιο επικίνδυνο και καταστροφικό τομέα της οικονομίας). Εάν μάλιστα επεκτείνουμε τον αναλυτικό προβληματισμό μας γύρω από τους υποψηφίους του Ρεπουμπλικανικού κόμματος για τις εθνικές εκλογές του 2012, τότε η εξελισσόμενη πραγματικότητα θα μπορούσε να είναι πολύ πιο ζοφερή από ότι θα τολμούσε να παραδεχτεί ο οποιοσδήποτε ανάμεσά μας.

Ωστόσο, η κατάσταση που βρισκόμαστε είναι εξαιρετικά δύσκολη. Το χρέος οδηγεί τις οικονομίες σε συρρίκνωση και προκαλεί ραγδαία μείωση του βιοτικού επιπέδου καθώς εφαρμόζονται μέτρα λιτότητας προκειμένου ουσιαστικά να αυξηθούν τα έσοδα για την αποπληρωμή των δανείων. Όντως υπό οικονομική πίεση, πολλές κυβερνήσεις είναι υποχρεωμένες να εφαρμόσουν αποφάσεις που στερούνται δημοκρατικής νομιμότητας και λειτουργούν εις βάρος των συμφερόντων των εργαζόμενων πληθυσμών, ετοιμάζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο το έδαφος για την ανάδυση εξαιρετικά επικίνδυνων πολιτικών ρευμάτων, που δεν λειτουργούν πλέον στη βάση αυστηρών ιδεολογικών αρχών και ιδανικών (η δική μας εποχή είναι, ούτως ή άλλως, η εποχή της ιδεολογικής μη συνοχικότητας), αλλά προβάλλουν αξιώσεις και απαιτήσεις με βάση μια αντιλαμβανόμενη απειλή για την εθνική και πολιτιστική ταυτότητα ενός έθνους. Διάφορες παραφυάδες νεοφασισμού βρίσκονται σε άνοδο σε όλο τον δυτικό κόσμο, με μέρη της αριστεράς να υποκύπτουν επίσης σε έναν αντιπροοδευτικό λόγο, ιδίως δεδομένου ότι η

έλλειψη μιας πλατφόρμας για οικονομική αλλαγή εξακολουθεί να είναι η αχίλλειος πτέρνα της αριστεράς.

Το κύριο πρόβλημα είναι η δύναμη που ασκεί ο χρηματιστικός καπιταλισμός πάνω από την εγχώρια κοινωνία και τα κοινωνικά δεινά που προκαλεί. Ο χρηματιστικός καπιταλισμός είναι οικονομικά αντιπαραγωγικός (δεν δημιουργεί πραγματικό πλούτο), κοινωνικά παρασιτικός (ζει από τα έσοδα που παράγονται από άλλους τομείς της οικονομίας) και πολιτικά αντιδημοκρατικός (περιορίζει τη διανομή του πλούτου, δημιουργεί απaráμιλλη ανισότητα, και μάχεται για αποκλειστικά προνόμια). Από τις αρχές του εικοστού αιώνα, ο χρηματιστικός καπιταλισμός, που οδήγησε σε αυτό που ο Λένιν αποκάλεσε το «άνωτατο στάδιο του καπιταλισμού»—δηλαδή τον ιμπεριαλισμό—προσπαθούσε ακόμη να θέσει υπό τον έλεγχό του τη βιομηχανία και επέβαλε τη βίαιη δύναμή του και τις διαθέσεις του κυρίως πάνω από αντιδημοκρατικές κοινωνίες στο εξωτερικό. Από τα τέλη του 1970, μπορεί να ειπωθεί με σιγουριά ότι ο χρηματιστικός καπιταλισμός είχε υποτάξει τη βιομηχανία στις ανεπτυγμένες χώρες και πήρε τον έλεγχο της κυβερνητικής εξουσίας με τον ίδιο τρόπο που οι μεγάλοι βιομήχανοι του 19ου αιώνα και του 20ου αιώνα ήταν σε θέση να επηρεάζουν τη δημόσια πολιτική. Η διαφορά είναι ότι ο χρηματιστικός καπιταλισμός δεν έχει κανένα έννομο συμφέρον να δει το βιοτικό επίπεδο των απλών ανθρώπων να βελτιώνεται, ενώ θεωρεί οποιαδήποτε δημόσια παρέμβαση ως επίθεση στο δικαίωμα της ελευθερίας του να εκμεταλλεύεται τους οικονομικούς και χρηματοδοτικούς πόρους της κοινωνίας κατά το δοκούν. Ο βιομηχανικός καπιταλισμός ήταν ένα προοδευτικό στάδιο της οικονομικής ανάπτυξης, συγκριτικά με τον αγροτικό καπιταλισμό και τον φεουδαλισμό. Αυτό το παραδέχθηκε ακόμη και ο σημαντικότερος επικριτής του καπιταλισμού, ο Καρλ Μαρξ. Αλλά η κυριαρχία του χρηματιστικού καπιταλισμού αποτελεί οπισθοδρόμηση για τους λόγους που προαναφέρθηκαν.

ΚΡΑΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΧΡΗΜΑΤΙΣΤΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η δυτική χρηματοοικονομική κρίση του Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου 2008 θα περάσει στην ιστορία ως ένα συνδυασμένο συμβάν σκανδαλώδους εταιρικής απληστίας και αναληψίας, απάτης και κρατικής ανευθυνότητας—αν και πιθανότατα έχει βαθύτερα και περισσότερο δομικά αίτια. Όσον αφορά τις ιστορικές διασώσεις στις ΗΠΑ και την Ευρώπη, θα τις θυμόμαστε για πολύ καιρό όχι ως πολιτικές που έφεραν πίσω την κρατική παρέμβαση (όπως αφελώς ορισμένοι σχολιαστές υποστήριξαν πριν από μερικά χρόνια), αλλά μάλλον ως ξεδιάντροπους, απροκάλυπτους ταξικούς πολέμους από τα πάνω προς τα κάτω.

Σε αντίθεση με τα βασικά οικονομικά εγχειρίδια και την επικρατούσα ιδεολογία, ο καπιταλισμός ανέκαθεν ευδοκίμούσε στη βάση της κρατικής παρέμβασης, συμπεριλαμβανομένου του είδους των κυβερνητικών παρεμβάσεων που μετατοπίζουν την αγοραία καθοδηγούμενη εγχώρια επέκταση στο εξωτερικό και κατανέμουν τον πλούτο από κάτω προς τα πάνω. Κάτω από το νεοφιλελεύθερο καθεστώς, το κράτος λειτουργεί ως αποκλειστική σφαίρα επιρροής των ολιγαρχικών υπερπλουσίων και των ισχυρών, που στη δική μας εποχή τυχάνει να είναι τα άτομα που εμπλέκονται στο μεγάλο χρηματιστικό κεφάλαιο και στον χρηματοοικονομικό τομέα εν γένει.

Το κράτος έχει μετατραπεί σε παράρτημα του μεγάλου χρηματιστικού κεφαλαίου και της ελίτ της εξουσίας. Έτσι, τα σχέδια διάσωσης των τραπεζών—κοινωνικοποίηση των ζημιών για τις καταστροφικές ενέργειες άπληστων ιδιωτών και επιχειρήσεων—ήταν μόνο μια φυσική αντίδραση της ελίτ στις εγγενείς αδυναμίες ενός οικονομικού συστήματος που θεωρεί αρετή την απρόσκοπτη οικονομική συμπεριφορά και επαινεί την απληστία και τον απεριόριστο πλούτο (συμπεριλαμβανομένου του εικονικού πλούτου!), ενώ επιδεικνύει την ίδια στιγμή περιφρόνηση προς τον κόσμο της εργασίας και τη κοινωνική δικαιοσύνη και απάθεια για το μέλλον της οικονομίας μιας χώρας. Πράγματι, ας μην ξεχνάμε ότι πολλά υψηλόβαθμα στελέχη της κυβέρνησης (των ΗΠΑ) είχαν υπηρετήσει σε μεγάλες επιχειρήσεις επενδύσεων πριν εισχωρήσουν στη δημόσια πολιτική—και από τη στιγμή που βρέθηκαν εκεί, πάλεψαν σκληρά για να προωθήσουν τα συμφέροντα των επενδυτικών τραπεζών και άλλων χρηματοπιστωτικών οργανισμών.

Η χρηματοοικονομική κρίση του Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου 2008 ήταν μια κατάρρευση στις λειτουργίες ενός συστήματος που είχε δημιουργηθεί μέσα από ένα γάμο συμφερόντων μεταξύ της πολιτικής ελίτ και της χρηματοοικονομικής ελίτ. Οι κυρίαρχοι του σύμπαντος (ένας όρος που χρησιμοποιήθηκε αρχικά από τον Tom Wolfe στο μυθιστόρημά του *The Bonfire of Vanities* για να περιγράψει τους τιτάνες της Γουόλ Στριτ) δεν μπορούσαν να έχουν το πεδίο ελεύθερο για το κυνήγι του κέρδους ανεξαρτήτως ρίσκου, να καταστρέφουν βιομηχανίες και κοινότητες με τις αλόγιστες πρακτικές τους και να έχουν βασιλική φορολογική μεταχείριση—χωρίς το κατάλληλο setup αναφορικά με τον τρόπο λειτουργίας του παιχνιδιού. Κάτι τέτοιο απαιτούσε πολιτική παρέμβαση, ειδάλλως το φαινομενικά διαστελλόμενο σύμπαν της Γουόλ Στριτ—το οποίο έγινε εφικτό με τη δημιουργία όλο και πιο σύνθετων χρηματοπιστωτικών εργαλείων και δικτύων (τόσο για να συνεχίσει η άντληση μεγαλύτερου ποσοστού κέρδους όσο και για να αναβληθεί το ενδεχόμενο μιας επερχόμενης κρίσης)—δεν θα μπορούσε να υλοποιηθεί. Γι' αυτό δεν υπάρχει τέτοιο πράγμα όπως τα «οικονομικά» παρά μόνο αυτό που αποκαλείται «πολιτική οικονομία». Η δημιουργία πλούτου και η οικονομική ανάπτυξη είναι ταυτόχρονα πολιτικές και οικονομικές διαδικασίες, και οποιαδήποτε προσπάθεια να αποσυνδεθούν αυτά τα δύο οδηγεί σε μεγάλες παραμορφώσεις τόσο οικονομικής όσο και πολιτικής φύσεως.¹

Είναι καιρός αυτή η υπόθεση να πάρει τη θέση που δικαιούται στο σύγχρονο οικονομικό και πολιτικό λόγο. Είναι ο μόνος τρόπος για να μπορέσουν ενδεχομένως οι δυτικές φιλελεύθερες κοινωνίες να βγουν από την άκρως προβληματική κατάσταση στην οποία έχουν μπλέξει. Από τα τέλη του '70, η κυβέρνηση των ΗΠΑ επιδιώκει να δημιουργήσει ένα περιβάλλον ευνοϊκό για τις ανάγκες και τη δυναμική του μεγάλου χρηματιστικού κεφαλαίου, θυσιάζοντας στην πορεία τους πιο υγιείς τομείς της οικονομίας και οδηγώντας σε πτώση το βιοτικό επίπεδο του ενεργού πληθυσμού της χώρας. Αλλού, στην Ευρώπη, για παράδειγμα, οι κυβερνήσεις παρείχαν ένα πιο ισορροπημένο οικονομικό τοπίο, αλλά δεν δίστασαν να σώσουν τις τράπεζές τους και το χρηματοπιστωτικό τομέα όταν ξέσπασε η κρίση—δίχως καν να διασφαλίσουν ότι

¹ Το μέρος της ανάλυσης που ακολούθησε εμφανίστηκε σε μια ελάχιστη τροποποιημένη μορφή στο άρθρο μου «The 'Masters of the Universe' Outsmart Themselves,» *Economic and Political Weekly* 48, no. 43 (25 Οκτωβρίου 2008), σελ. 14.

διέθεταν τις απαιτούμενες πολιτικές που θα ανάγκαζαν τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα να προβούν σε σημαντικές προσαρμογές στον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν. Αυτό λέει πολλά από μόνο του για την ισχύ που διαθέτει το μεγάλο χρηματιστικό κεφάλαιο στη δημόσια σφαίρα της πολιτικής σε όλες τις δυτικές φιλελεύθερες κοινωνίες.

Ωστόσο, το μέλλον των δυτικών φιλελεύθερων οικονομιών και των κοινωνιών μπορεί κάλλιστα να εξαρτάται από ριζικές αλλαγές όσον αφορά τη σχέση κράτους με το μεγάλο χρηματιστικό κεφάλαιο και τους τρόπους με τους οποίους ο κυβερνητικός τομέας προσεγγίζει την ανάπτυξη και την απασχόληση (δείτε Colin Crouch 2011). Η κρατική εξουσία πρέπει να επαναβεβαιωθεί αναφορικά με την προώθηση της γενικής ευημερίας ενός έθνους, και όχι απλά ως εργαλείο του μεγάλου χρηματιστικού κεφαλαίου. Για να συμβεί αυτό, η δημόσια συζήτηση θα πρέπει να επαναπροσδιοριστεί και να συμπεριλαμβάνει τη συμμετοχή πολιτών και κοινοτήτων σε όλα τα επίπεδα. Ο χρηματιστικός καπιταλισμός έχει προκαλέσει βαρύ πλήγμα όχι μόνο στην οικονομία αλλά και στην πολιτική κουλτούρα. Η δημοκρατία είναι σε περίοδο παρακμής και η «γενική βούληση» έχει μετατραπεί σε αποκλειστικό προνόμιο των υπερπλουσίων και των ισχυρών.

ΜΑΖΙΚΗ ΑΝΑΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΟΥ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΟΥ ΧΡΕΟΥΣ ΩΣ ΠΡΩΤΟ ΒΗΜΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΝΑΚΑΜΨΗ

Από την αρχή της χρηματοπιστωτικής κρίσης, ο μοναδικός χαρακτηρισμός που θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε για να περιγράψουμε τις προσπάθειες των κυβερνήσεων να αντιμετωπίσουν τη μεγαλύτερη καπιταλιστική κρίση η οποία έπληξε τον δυτικό κόσμο από τη Μεγάλη Ύφεση είναι αυτός της αντανάκλαστικής αντίδρασης. Όπως προαναφέρθηκε, οι δυτικές κυβερνήσεις, οι επιχειρήσεις και οι πολίτες είναι εγκλωβισμένοι σε μια κρίση χρέους που απειλεί τις οικονομίες με μακροχρόνια στασιμότητα και τις κοινωνίες με πολιτική και κοινωνική αστάθεια. Η διαγραφή του χρέους μπορεί να ακούγεται σε κάποιους ως μια παράξενη και ίσως εξωφρενική ιδέα, αλλά έχει χρησιμοποιηθεί ευρέως ως πρακτική για την αποκατάσταση της ισορροπίας σε όλη τη διάρκεια της ανθρώπινης ιστορίας. Πιο σημαντικό, στο στάδιο που βρισκόμαστε, αυτός μπορεί να είναι ο μοναδικός τρόπος να αποφευχθεί άλλη μια κατάρρευση και μια ακόμη μεγαλύτερη οικονομική καταστροφή. Πρόσφατα, είχαμε μια διαγραφή του δημόσιου χρέους της Ελλάδας για το εκπληκτικό ποσό των 100 δις ευρώ, αλλά ακόμα κι αυτό δεν είναι αρκετό για να αλλάξει η πορεία της χώρας και να αποφύγει η οικονομία της να βυθιστεί σαν τον Τιτανικό. Το επίπεδο του χρέους παραμένει μη βιώσιμο, και θα απαιτηθεί σίγουρα ακόμη άλλη μια μεγάλη αναδιάρθρωση—και ενδεχομένως η έξοδος από τη ζώνη του ευρώ—προκειμένου να επιβιώσει η χώρα σε χρηματοπιστωτικό επίπεδο και να ανακάμψει τελικά οικονομικά.

Με σχεδόν όλες τις δυτικές καπιταλιστικές οικονομίες να είναι επιβαρημένες με μη βιώσιμα επίπεδα χρέους, αλλά και στενά διασυνδεδεμένες μεταξύ τους, μια μαζική αναδιάρθρωση του δημόσιου (και ιδιωτικού) χρέους είναι μια πολιτική επιλογή που πρέπει να εξεταστεί σοβαρά. Οι υπόλοιπες διαθέσιμες στρατηγικές—ανάπτυξη, πληθωρισμός, και περαιτέρω μείωση των ελλειμμάτων—είναι αδύναμες και/ή απλά μη ρεαλιστικές. Είναι απλά αδύνατο για τις δυτικές οικονομίες να επανέλθουν σε τροχιά ισχυρής ανάπτυξης οποιαδήποτε στιγμή στο εγγύς μέλλον όταν κουβαλούν τεράστια

φορτία χρέους, ενώ το σβήσιμο του χρέους μέσω ενός γρήγορου πληθωρισμού (όπως συνέβη στην Δημοκρατία της Βαϊμάρης το 1923) είναι απλά επικίνδυνο και ανεπίτρεπτο. Η περαιτέρω μείωση των ελλειμμάτων θα έχει ως αποτέλεσμα να βυθιστούν οι οικονομίες ακόμα πιο βαθιά σε ύφεση, και πιθανόν να προκαλέσει μια παγκόσμια ύφεση. Αυτό ουσιαστικά μας αφήνει με τη μαζική αναδιάρθρωση του χρέους ως τη μόνη ρεαλιστική επιλογή. Είναι η μόνη στρατηγική που θα μπορούσε να επιφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα—επίλυση άπαξ και διά παντός του θέματος της βιωσιμότητας του χρέους και την επιστροφή των οικονομιών σε τροχιά πραγματικής ανάπτυξης.

Για να τεθεί σήμερα σε εφαρμογή ένα μαζικό σχέδιο αναδιάρθρωσης του χρέους σε όλη την Ευρώπη και στις Ηνωμένες Πολιτείες, θα υπάρξει πιθανώς η ανάγκη για ορισμένες νέες θεσμικές ρυθμίσεις (ειδικά αν η επιλεγείσα μέθοδος είναι η αποκήρυξη του δημόσιου χρέους) και ένα μεγάλης κλίμακας συντονισμό μεταξύ κεντρικών τραπεζών (ειδικά αν η μέθοδος που επιλεγεί για τη μείωση του επιπέδου του χρέους είναι να αγοράσουν οι κυβερνήσεις τις δικές τους μετοχές στην αγορά). Η διαγραφή του χρέους θα μπορούσε επίσης να περιλαμβάνει και κρατικές παρεμβάσεις μέσω της διαδικασίας της εθνικοποίησης. Η περίπτωση της Σουηδίας αποτελεί ένα καλό παράδειγμα. Όταν ξέσπασε στη Σουηδία η τραπεζική κρίση το 1992, οι τράπεζες κατασχέθηκαν και πέρασαν υπό την ιδιοκτησία του κράτους. Οι κυβερνήσεις θα μπορούσαν να πάρουν τον έλεγχο ορισμένων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και να διαγράψουν το χρέος με αυτόν τον τρόπο.

Αυτές οι μέθοδοι μπορεί να ακούγονται ριζοσπαστικές, αλλά ζούμε σε σχεδόν ακραίες συνθήκες. Εκατομμύρια άνθρωποι σε Ευρώπη και ΗΠΑ είναι άνεργοι εξαιτίας της ύφεσης, το βιοτικό επίπεδο έχει πάρει την κατιούσα λόγω των σκληρών μέτρων λιτότητας, τα συνταξιοδοτικά ταμεία κινδυνεύουν με αφανισμό, οι υποδομές είτε βρίσκονται σε κατάσταση αποσύνθεσης είτε έχουν ήδη καταρρεύσει εξαιτίας της έλλειψης πόρων για δημόσιες επενδύσεις, και η φτώχεια και η εγκληματικότητα διαλύουν το όνειρο μιας δίκαιης και αξιοπρεπούς κοινωνίας. Ο προηγμένος καπιταλισμός βρίσκεται σε μια βαθιά οικονομική κρίση, που μπορεί να είναι ή να μην είναι συνδεδεμένη με την χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 (δείτε Harvey 2011).

ΔΙΝΟΝΤΑΣ ΩΘΗΣΗ ΣΤΗΝ ΑΝΟΔΟ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ

Ο χρηματοοικονομικός καπιταλισμός, που είναι παρασιτικός από τη φύση του, δεν μπορεί να συνεχιστεί να είναι η κινητήρια δύναμη σε μια δημοκρατική κοινωνία. Πρέπει να συγκρατηθεί και, στην πραγματικότητα, να αποστειρωθεί στο μέγιστο δυνατό βαθμό. Ως εκ τούτου, ένα φιλόδοξο πολιτικό σχέδιο για τον επανασχεδιασμό του χρηματοπιστωτικού σύμπαντος πρέπει να τεθεί σε εφαρμογή, με την υποστήριξη των κυβερνήσεων και άλλων δημόσιων φορέων. Το πρότζεκτ αυτό δεν θα στοχεύει στην εξάλειψη χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων που λειτουργούν με αποκλειστικό στόχο το κέρδος, αλλά θα πρέπει να έχει ως πρωταρχικό του στόχο (α) τον σχεδιασμό και την εφαρμογή πολιτικών που θα μπορούν να περιορίσουν εκείνες τις ιδιαίτερα καταστροφικές πρακτικές των διαχειριστών των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, και (β) την ανάπτυξη εναλλακτικών χρηματοπιστωτικών συστημάτων.

Άτομα όπως ο Τζόζεφ Στίγκλιτς και ο Τζορτζ Σόρος έχουν συμβάλει σημαντικά στη δημόσια συζήτηση αναφορικά με τη συγκρότηση μιας νέας παγκόσμιας χρηματοοικονομικής αρχιτεκτονικής (δείτε Stiglitz 2010 και Soros 2011). Δεν θα αναφερθώ στα σχέδια που έχουν παρουσιάσει επειδή θέλω να επεκταθεί ο διάλογος πέρα από τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό της νέας παγκόσμιας χρηματοοικονομικής τάξης πραγμάτων και να μεταφερθεί σε πιο άμεσο επίπεδο εφαρμογής. Ο επανασχεδιασμός του χρηματιστικού καπιταλισμού είναι ένα τεράστιο πρότζεκτ, το οποίο μπορεί να πάρει πολλά χρόνια και να χρειαστεί περισσότερες κρίσεις προτού φθάσουμε στο στάδιο υλοποίησης. Ακόμα και το ζήτημα της χρηματοοικονομικής ρύθμισης θέτει σοβαρές προκλήσεις (δείτε Gordon και Mayer 2011). Είδαμε πόσο γρήγορα οι κυρίαρχοι του σύμπαντος επέστρεψαν από τις πολυτελείς παραλιακές βίλες τους όπου είχαν απομονωθεί μετά την κατάρρευση του χρηματοπιστωτικού συστήματος, και σήμερα είναι εξίσου ισχυροί όσο πριν. (Για μια ανάλυση των επιπτώσεων της αποτυχίας του συστήματος διακυβέρνησης στις χρηματοοικονομικές ρυθμίσεις, δείτε Levine 2011). Για να μειωθεί η δύναμή τους, η μάχη θα πρέπει να μεταφερθεί στην πολιτική αρένα. Στο πλαίσιο αυτό, οι διαδηλώσεις του κινήματος «Καταλάβετε την Γουόλ Στριτ» έχουν παίξει έναν πολύ χρήσιμο ρόλο.

Ας ξεκινήσουμε με τις τράπεζες, τα πρωτογενή χρηματοπιστωτικά ιδρύματα σε μια καπιταλιστική οικονομία. Τώρα, πρέπει να είναι προφανές σε όλους ότι η ιδέα «πολύ μεγάλο για να αποτύχει» είναι εξίσου παράλογη και επικίνδυνη. Οι τράπεζες είναι εξ ορισμού δημόσιοι θεσμοί. Ως εκ τούτου, θα πρέπει να επιστρέψουν να κάνουν αυτό το οποίο δημιουργήθηκαν να κάνουν: να προσφέρουν ένα ασφαλές περιβάλλον για τις αποταμιεύσεις του κόσμου και την παροχή κεφαλαίων σε επιχειρήσεις για αναπτυξιακούς σκοπούς. Αναμφίβολα, οι τράπεζες μπορούν να αυξήσουν την κερδοφορία τους στοιχηματίζοντας με τα ίδια κεφάλαιά τους, αλλά δεν είχαν σχεδιαστεί για το σκοπό αυτό. Αν επιθυμούν να είναι επενδυτικοί φορείς, δεν πρέπει να τους επιτρέπεται να ασκούν παραδοσιακές τραπεζικές δραστηριότητες. Σε μια ώριμη δημοκρατική πολιτική κουλτούρα, αυτό θα πρέπει να είναι αυτονόητο. Ωστόσο, από τη στιγμή που η ιδεολογία διαστρέβλωσε την πραγματικότητα και υπονόμεισε το κοινό συμφέρον, ένας δημόσιος διάλογος γύρω από αυτό ακριβώς το θέμα θα πρέπει να βρίσκεται στην κορυφή της οποιασδήποτε ατζέντας δημόσια πολιτικής.

Το επόμενο θέμα αποτελεί ακόμα μεγαλύτερο ταμπού στη σημερινή «ευγενική κοινωνία», αλλά η ανάγκη για την εθνικοποίηση ορισμένων μεγάλων τραπεζικών ιδρυμάτων που είναι αφερέγγυα μπορεί επίσης να είναι ένα απαραίτητο συστατικό στην προσπάθεια να ξεκινήσει ο επανασχεδιασμός για το χρηματοοικονομικό σύμπαν του προηγμένου χρηματιστικού καπιταλισμού. Έχουμε πολλά παραδείγματα που δείχνουν ότι οι εθνικοποιημένες τράπεζες δεν προκάλεσαν ποτέ το είδος της καταστροφής που βίωσαν οι προηγμένες καπιταλιστικές οικονομίες ως αποτέλεσμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008. Αντιθέτως, έχουν αποδειχτεί εξαιρετικά λειτουργικά και κερδοφόρα ιδρύματα. Στην πραγματικότητα, η συμβίωση δημόσιου και ιδιωτικού τομέα ήταν μια επιτυχημένη ιστορία καθ' όλη τη διάρκεια της πορείας του σύγχρονου καπιταλισμού. Σε αντίθεση, ο καπιταλισμός της ελεύθερης αγοράς ήταν μια απόλυτη καταστροφή—και μόνον αυτοί με ιδεολογικές παρωπίδες και με περιχαρακωμένα ειδικά συμφέροντα εντός

του υπάρχοντος χρηματοοικονομικού συστήματος θα πρόβαλαν ενστάσεις στο αίτημα αυτό.

Στο πλαίσιο αυτό, τα εναλλακτικά χρηματοπιστωτικά συστήματα θα πρέπει να καταλαμβάνουν σημαντικό χώρο στην ατζέντα για τον επανασχεδιασμό του χρηματοοικονομικού σύμπαντος του προηγμένου καπιταλισμού. Τέτοια συστήματα είναι απαραίτητα, ιδίως σε έναν διαρκώς αυξανόμενο αβέβαιο κόσμο όπου οι παγκοσμιοποιημένες τάσεις τείνουν να έχουν ενιαίες επιπτώσεις σε διάφορους τομείς της οικονομίας και σε διαφορετικές τοπικότητες.

Οι κοινωνικές τράπεζες αποτελούν ένα συγκεκριμένο παράδειγμα ενός εναλλακτικού χρηματοπιστωτικού ιδρύματος. Αρχικά, θα μπορούσαν να υπάρξουν χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί, σε τοπικό και σε εθνικό επίπεδο, όπου δεν είναι το κέρδος η καθοδηγήτρια γραμμή, αλλά οι ανάγκες των ανθρώπων.

Θα πρέπει επίσης να υπάρχει μια θέση στο μέλλον του καπιταλισμού για τις κοινωνικές επιχειρήσεις, που θα προσέλκυαν μικρούς επενδυτές οι οποίοι δεν κινούνται με βάση το βραχυπρόθεσμο κέρδος και που θα μπορούσαν επίσης να νοιάζονται για το περιβάλλον και τις κοινωνίες μέσα στις οποίες ζουν. Οι διεθνείς οργανισμοί που προωθούν τη βιωσιμότητα και λαμβάνουν δημόσια χρηματοδότηση θα μπορούσαν να αποδειχθούν σημαντικοί σύμμαχοι των κοινωνικών επιχειρήσεων, παρέχοντας τεχνογνωσία και, ενδεχομένως, αρχική χρηματοδότηση.

Υποθέτοντας ότι πραγματικά μάθαμε κάτι από τα συντρίμια ενός μη βιώσιμου χρηματοπιστωτικού συστήματος σαν αυτό που προκάλεσε τη χρηματοοικονομική κρίση του 2008, οι κοινωνικές τράπεζες και οι κοινωνικές επιχειρήσεις θα πρέπει να διαδραματίσουν καίριο ρόλο στο μέλλον του καπιταλισμού.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Η δυτική χρηματοοικονομική κρίση του Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου 2008 συνεχίζεται αμείωτη. Τεράστια οικονομική καταστροφή έχει προκληθεί και η ανθρώπινη δυστυχία είναι ακόμη μεγαλύτερη. Ωστόσο, οι επιπτώσεις αυτής της κρίσης συνεχίζουν να μας διαφεύγουν, κυρίως επειδή πολλοί άνθρωποι είναι κάτω από τη λαβή της νεοφιλελεύθερης ορθοδοξίας και αρνούνται να αναγνωρίσουν την ανάγκη για μια μεγάλης κλίμακας οικονομική, κοινωνική και πολιτική αλλαγή. Η διαγραφή του χρέους μπορεί να είναι το πρώτο βήμα για την οικονομική ανάκαμψη και την κοινωνική ισορροπία. Η επανακατάληψη του πνεύματος της δημοκρατικής διακυβέρνησης είναι απαραίτητη προϋπόθεση για το μέλλον των φιλελεύθερων κοινωνιών, καθώς επίσης και η δημιουργία εναλλακτικών χρηματοπιστωτικών συστημάτων. Ο σκοπός της ζωής σε μια προηγμένη και πολιτισμένη κοινωνία δεν μπορεί, δεν πρέπει να είναι, η αλόγιστη συσσώρευση του πλούτου, η χυδαία ανισότητα και η ωμή εκμετάλλευση, η καταστροφή των αξιών της κοινότητας και η ρύπανση του περιβάλλοντος. Γι αυτό πρέπει να εργαστούμε για τη διόρθωση ενός συστήματος που διαθέτει την ικανότητα να δημιουργεί τεράστιο πλούτο, αλλά και να προκαλεί τεράστια καταστροφή.

ΠΗΓΕΣ

Colin Crouch. 2011. *The Strange Non-Death of Neo-Liberalism*. Cambridge, UK: Polity Press.

Jeffrey Gordon and Colin Mayer. 2011. "The Micro, Macro and International Design of Financial Regulation." Κείμενο που παρουσιάστηκε στο συνέδριο "Corporate Governance after the Crisis," Saïd Business School, Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, 13 Ιανουαρίου 2012.

David Harvey. 2011. *The Enigma of Capital and the Crises of Capitalism*. London: Profile Books.

Ross Levine. 2011. "The Governance of Financial Regulation: Reform Lessons from the Recent Crisis." *International Review of Finance* 12, no. 1 (March).

George Soros. 2012. *Financial Turmoil in Europe and the United States*. New York: Public Affairs.

Joseph Stiglitz. 2010. *The Stiglitz Report: Reforming the International Monetary and Financial Systems in the Wake of the Global Crisis*. New York: The New Press.